MỘT SỐ SUY NGHĨ NHÂN TÌM HIỂU VIỆC GIỚI DẪN HAI DẪN HAI TÁC PHẨM VĂN HỌC NHẬT BẢN TRONG SGK *NGỮ VĂN LỚP 6* VÀ *NGỮ VĂN LỚP 9* BỘ CÁNH DIỀU

Lê Thời Tân, Lương Hải Vân, Hoàng Thị Minh Thảo
Trường Đại học Thủ đô Hà Nội

Tóm tắt: *Chương trình giáo dục môn Ngữ văn 2018 cùng sách giáo khoa Ngữ văn mới chú trọng dạy học kĩ năng đọc hiểu tác phẩm theo thể loại. Bài viết này trình bày một số suy nghĩ nhân xem xét việc giới dẫn hai tác phẩm văn học Nhật Bản ở SGK Ngữ văn lớp 6 và lớp 9 bộ Cánh Diều. Hy vọng các suy nghĩ đó góp phần giúp các GV và HS hiểu sâu hơn nữa SGK Ngữ văn mà mình đang sử dụng.*
Từ khóa: *SGK Ngữ văn, thể loại văn học, văn học Nhật Bản, biên soạn*

Nhận bài ngày 18.03.2025; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 26.04.2025
Liên hệ tác giả: Lê Thời Tân; email: lttan@daihocthudo.edu.vn

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Chương trình giáo dục môn Ngữ văn 2018 cùng sách giáo khoa (SGK) Ngữ văn mới chú trọng dạy học kĩ năng đọc hiểu tác phẩm theo thể loại. [1] Bài viết này trình bày một số suy nghĩ nhân xem xét việc giới dẫn hai tác phẩm văn học Nhật Bản ở SGK *Ngữ văn 6* (truyện ngắn *Người thứ bảy* của Murakami Haruki) và *Ngữ văn 9* (trích đoạn "Thời thơ ấu của Hon-đa" từ cuốn hồi kí của Honda Soichiro) bộ Cánh Diều. Hy vọng các suy nghĩ đó góp phần giúp các GV và HS hiểu sâu hơn nữa SGK Ngữ văn mà mình đang sử dụng.

2. NỘI DUNG

2.1. Tác phẩm của Murakami Haruki và việc giới thiệu-trình bày văn bản thiên truyện này của SGK

Tác phẩm của nhà văn Nhật Bản đương đại Murakami Haruki được dẫn học ở *Ngữ văn 9* (Tập hai *Bài 9 BI KỊCH VÀ TRUYỆN*, phần *ĐỌC HIỂU VĂN BẢN*).[1] Cũng như hầu hết các thiên truyện dẫn học ở SGK *Ngữ văn 9* này, thiên truyện ngắn này được SGK lược dẫn. Theo một tập quán không từng được giải thích trước – SGK chua rõ từ "trích" ngay dưới nhan đề thiên truyện. Chẳng hạn ở trường hợp dẫn lược tác phẩm Murakami Haruki này, ta thấy trình bày trang in SGK như sau [2 tr. 85]:

Người thứ bảy
(Trích)
MU-RA-KA-MI HA-RU-KI

Để ý tới thực tế dẫn dụng văn bản tác phẩm văn xuôi vào SGK ta có thể nói chữ "trích" trên cũng có ba bảy đường. Có kiểu trích một đoạn/trường đoạn nguyên (người trích đặt nhan đề mới), có kiểu lược dẫn (giữ nguyên nhan đề, lược các đoạn nhất định). Trên đây chúng tôi vừa dẫn ví dụ về trường hợp lược dẫn thiên truyện *Người thứ bảy*. Dưới đây lại là

[1] Ta biết SGK bây giờ đã chọn cách phiên âm và viết tên phiên âm kiểu Mu-ra-ka-mi Ha-ru-ki (đồng thời mở ngoặc kèm "nguyên dạng" Murakami Haruki). Việc này khiến cho vào lần đầu tiên dẫn một tên tiếng nước ngoài (trừ tiếng Hán) SGK sẽ mở ngoặc để chua nguyên danh. Và vào cuối mỗi cuốn SGK sẽ có phụ lục một bảng gọi là "bảng tra cứu tên riêng nước ngoài".

trường hợp trích đoạn cuốn mà SGK cho là hồi kí – cuốn *Biến giấc mơ thành sức mạnh đi tới (Bản lí lịch đời tôi)* của Honda Soichiro. Trích đoạn (không liền mạch) này được NBS đặt nhan đề. Trang in SGK trình bày như sau [3 tr.61]:

Thời thơ ấu của Hon-đa

HON-ĐA SÔ-I-CHI-RÔ

Một cách nghiêm nhặt mà nói, Honda Soichiro không viết văn bản "Thời thơ ấu của Hon-đa" nào cả (tạm không nói đến việc có HS nào nghĩ "Hon-đa viết *"Thời thơ ấu của Hon-đa"*"). SGK nên trình bày chẳng hạn như sau:

Thời thơ ấu của Hon-đa

(Trích hồi kí của Honda Soichiro)

Bất kể kiểu nào đi nữa, việc trích-lược như thế của SGK cuối cùng cũng đã tạo ra một văn bản khác với nguyên văn bản tác phẩm. Tất nhiên chúng ta biết vấn đề hạn chế thời gian tiết học cũng như giới hạn số trang của SGK. Tuy vậy, theo thiển ý của chúng tôi - thay vì cứ phải học cho được nhiều tác phẩm kiểu trích lược, trong trường hợp như truyện ngắn, thiết tưởng SGK cũng nên dẫn lấy nguyên vẹn một truyện. Thực tế là hầu hết các thiên truyện (bao gồm các truyện ngắn dẫn ở *Bài 4*) trong *Ngữ văn 9* đều không được dẫn nguyên. Điểm khác là ở chỗ ở các thiên truyện khác nếu có lược phần đầu (hoặc phần cuối) thì SGK thường ghi rõ tóm tắt đoạn đã lược. Trong lúc ở trường hợp *Người thứ bảy*, thay vì nói rõ tóm tắt đoạn mở đầu bị lược thì SGK đã viết: "*Đọc nội dung sau đây để hiểu thêm về đoạn trích: Trong đêm mưa bão, một tốp người trong căn phòng, nghe người đàn ông thứ bảy kể câu chuyện của mình. "Ông ta là người cuối cùng kể câu chuyện vào đêm đó"*". [2 tr.85] Suy cho cùng cái "nội dung sau đây" này là từ đâu mà ra? Thực tế giáo viên và học sinh (GV-HS) chỉ là đang tiếp xúc với văn bản *Người thứ bảy* in 6 trang sách giáo khoa với nhiều đoạn lược – cái văn bản lần lượt được gọi là: 1) "văn bản" và là "truyện" (Đọc trước văn bản *Người thứ bảy*, tìm hiểu thêm thông tin về nhà văn Mu-ra-ka-mi Ha-ru-ki; Tóm tắt văn bản và xác định nhân vật chính của truyện *Người thứ bảy*; Truyện *Người thứ bảy* muốn gửi đến bạn đọc thông điệp gì?) [2 tr.85]; 2) "truyện ngắn" (Em có ấn tượng sâu sắc nhất về chi tiết … nào trong truyện ngắn này?) [2 tr.91]

Như trên vừa nói, văn bản gọi là *Người thứ bảy* (trích) in 6 trang sách giáo khoa này cũng không được tiểu dẫn hay chú thích thuyết minh gì về tình trạng trích lược của nó cả (GV-HS chẳng hạn cũng không biết người biên soạn (NBS) bắt đầu trích từ quãng nào và cũng chỉ tự đoán đã trích đến hết truyện). Nói cách khác cái văn bản giữ nguyên nhan đề *Người thứ bảy* nhưng lược đi 14 chỗ và có đánh số thành ba phần giữa cuốn SGK này là do NBS tạo ra.[2]

Chỉ rõ như thế thì ta sẽ thấy - một cách nghiêm nhặt – việc SGK lần lượt dùng các từ "văn bản *Người thứ bảy*", "văn bản", "đoạn trích", "truyện", "truyện ngắn" để gọi nó đều là không xác đáng. Chúng ta chỉ có một "văn bản *Người thứ bảy*" thấy trong tập sách *Bóng ma ở Lexington* và đó là một thiên truyện, một truyện ngắn. SGK có vẻ như đã đánh lẫn cả hai (*Người thứ bảy* trong *Bóng ma ở Lexington* và bản trích học ở SGK) vào với nhau bằng loạt từ dùng "văn bản *Người thứ bảy*", "văn bản", "đoạn trích", "truyện", "truyện ngắn" vừa liệt kê đó. Tất cả những phân tích trên đây gây cảm giác săm soi khắt khe đối công việc biên soạn SGK Ngữ văn hiện nay nhưng theo chúng tôi việc phân tích đó là điều phải làm

[2] SGK sau khi dẫn "văn bản" tác phẩm trích học luôn có phần câu hỏi hướng dẫn đọc hiểu. Xem câu hỏi hướng dẫn đọc hiểu sau để thấy mục đích của việc đánh số phân định các phần văn bản *Người thứ 7* của SGK: "2. Nêu nội dung chính của mỗi phần được đánh số trong văn bản bằng một câu ngắn gọn" [2 tr.91] Bên cạnh việc đánh số đoạn vào văn bản, SGK còn "phụ kèm" dọc theo văn bản tác phẩm trích học những lời "gợi ý" hay "định hướng" đọc hiểu đoạn trích. Những lời "gợi ý" hay "định hướng" đọc hiểu này chủ yếu cũng chỉ để dẫn dắt đọc hiểu về nội dung tình tiết.

khi giờ đây các tác giả chương trình môn học và SGK Ngữ văn tỏ ra đặc biệt ưa dùng các thuật ngữ "văn bản" và "thể loại".

NBS tự tin việc trích lược đó không làm sai lạc đi sự tiếp nhận nội dung chủ đề thiên truyện. Trong lúc suy cho cùng việc trích lược đó phản ánh cách đọc hiểu thiên truyện của chính NBS trước hết. Chúng tôi hoàn toàn thông cảm với cái khó khăn tiền định của truyền thống "trích giảng" trong dạy học văn. Tuy vậy như ở trường hợp tác phẩm *Người thứ 7* này ta cũng phải biết rằng ít ra vài ba đoạn bị lược ở cuối thiên truyện nếu được đọc nguyên thì mới khiến cho người đọc hiểu được vì sao nhân vật "tôi" đã có thể quyết định quay lại nơi đã "tránh xa…gần như bốn mươi năm" (do lược đoạn nhân vật "tôi" kể chuyện ngắm tập tranh của K - tập tranh do người anh ở quê gửi cho "tôi" nhân khi dỡ nhà ở quê) và tiếp đó cũng không bị cảm thấy trần thuật "Tôi không còn nằm mơ thấy ác mộng nữa" đọc nghe đột ngột (do lược đoạn kể cảm giác trong giấc mơ thấy đang dõi nhìn trời mây bỗng thình lình ngã xuống cơn sóng lớn). Theo thống kê của chúng tôi, "văn bản" *Người thứ bảy* trong SGK có cả thảy 14 chỗ lược trích. Nếu ta đánh số thứ tự cho các đoạn lược trích thì hai đoạn lược quan trọng nhất nói trên là đoạn thứ 12 và đoạn thứ 14. Đoạn thứ 12 nằm giữa hai câu sau: "*Đến mùa xuân năm ngoái, tôi đã quay lại bờ biển nơi K bị con sóng cuốn trôi.* […] *Nhà của K cũng không còn,…*" [2 tr.89]; Đoạn thứ 14 nằm giữa hai câu sau: "*Cuối cùng tôi cũng đã tìm được đường để trở về.* […] *Tôi không còn nằm mơ thấy ác mộng nữa.*" [2 tr.90]. Nói chính xác hơn - giữa hai lần lược […] này còn một đoạn lược ngắn khác nữa.

2.2. Về việc giới dẫn đọc hiểu tác phẩm Murakami Haruki theo đặc điểm thể loại của SGK

Điều đáng nói là dù đó là một truyện ngắn nhưng giới thiệu dẫn giải trong bài nói chung không làm cho GV và HS chú ý đúng mức tới điều đó. Thật vậy, có thể nói từ đầu cho đến cuối NBS thường vẫn sử dụng cách gọi "văn bản" mỗi khi có dịp. Ngay từ đầu ở mục ***1. Chuẩn bị*** SGK trình bày yêu cầu thứ nhất "- Đọc trước văn bản *Người thứ bảy*; tìm hiểu thêm thông tin về nhà văn Mu-ra-ka-mi Ha-ru-ki". Sang yêu cầu chuẩn bị thứ 2, SGK chuyển qua dùng cách gọi "đoạn trích": "- Đọc nội dung sau đây để hiểu thêm đoạn trích" [2 tr.85]. Duy nhất một lần ở câu hỏi cuối cùng trong phần câu hỏi hướng dẫn đọc hiểu (đặt ngay dưới "văn bản" tác phẩm trích học) ta mới thấy SGK gọi rõ đó là "truyện ngắn" [2 tr.91]. Trong năm câu hỏi trước câu hỏi cuối này SGK hoặc gọi bằng từ "văn bản" hoặc chỉ gọi là "truyện" (GV-HS đều đã biết truyện là tên gọi chung của khá nhiều tiểu loại khác bên cạnh truyện ngắn) [2 tr.91]:

1. Tóm tắt văn bản và xác định nhân vật chính của truyện *Người thứ bảy*.
2. Nêu nội dung chính của mỗi phần được đánh số trong văn bản bằng một câu ngắn gọn.
4. Hình ảnh con sóng dữ dội và nụ cười của nhân vật K trong con sóng được nhắc lại nhiều lần có ý nghĩa và tác dụng gì trong việc thể hiện nội dung truyện?
5. Truyện *Người thứ bảy* muốn gửi đến bạn đọc thông điệp gì? Đoạn kết của truyện có phải là nội dung thông điệp ấy không? Vì sao?
6. Em có ấn tượng sâu sắc nhất về chi tiết (hình ảnh, sự việc, nhân vật, lời thoại,…) nào trong truyện ngắn này? Vì sao? [tr.91]

Như thấy trên, đến đây cách gọi chủ yếu vẫn dùng từ "văn bản" (câu hỏi 1 và câu hỏi 2). Trong hai câu tiếp theo (câu hỏi 4 và câu hỏi 5), NBS chuyển qua gọi là "truyện". Chỉ đến câu hỏi sau cùng (câu 5) ta mới thấy duy nhất một lần gọi thẳng thể loại "truyện ngắn". Dĩ nhiên ta cũng hiểu tùy từng văn cảnh cụ thể mà các từ "văn bản" hay "truyện" hay "tác phẩm" hay "thiên/bài" sẽ được cân nhắc để chọn dùng. Mặc dù thế một khi tác phẩm đem học là một mẫu thực sự của thể loại đã được giới thiệu thì không có lý do gì để tránh "gọi tên" thể loại của nó ra cả. Tất nhiên GV và HS ngay từ đầu đều được biết *Người thứ bảy* là